

# O Buddhovi, buddhismu a o jejich možném vztahu ke křesťanství

ARNOLD SUCKAU

**N**áš svět se stále více polarizuje. Společenství nacházející se v napětí mezi lidskou individualitou a lidstvem jako celkem hrají dnes pozitivní roli již jen tehdy, pokud - každé svým vlastním způsobem - střeží a podporují oba tyto póly lidské existence v jejich jedinečnosti. K tomu patří i zájem o hluboké porozumění velkým světovým náboženstvím a hledání vhodných cest k tomu, jak tohoto porozumění dosáhnout.

Osobností Gautamy Buddha, zakladatele buddhismu, je v novější době fascinován i Západ. Známy katolický teolog Romano Guardini o něm hovořil s respektem a úctou. Benediktinský kněz Alois Mager zašel tak daleko, že viděl v Buddhovi jednoho ze dvou lidí, kteří dosáhli nejvyšším rozvinutím přirozených sil průlomu do božské sféry, čímž se ale, podle jeho názoru, vyčerpali potenciál lidských možností. Filosof kultury Leopold Ziegler, před tím než dospěl k hlubšímu pochopení křesťanství, hodnotil Buddhovo zjevení ze čtyř úhlů pohledu jako *non plus ultra* duchovního života. Buddhismu se dostalo na Západě i regulérního rozšíření. Stalo se tak ve třech fázích. V devatenáctém století byl studován převážně akademicky théravádo- vý nebo-li hínajánový buddhismus, který je považován za původní. Ve dvacátém století se k tomu připojil zájem o praktický prožitek, naplněný příklonem k zenovému buddhismu, radikální škole pozdního mahájánového buddhismu. Nejnovější fáze je pak od poslední třetiny dvacátého století reprezentována zájmem o tibetský buddhismus, který výrazně rozvinul i kultickou stránku náboženství.

Ještě předtím, než se budeme buddhismem zabývat podle tohoto členění, rád bych předeslal jeden jeho charakteristický znak. Ve všech náboženstvích nalézáme kapitolu o morálním chování. Co je ale jeho vlastním a jedinečným obsahem či tenorem? Pro buddhismus to vyjadřuje jedna populární průpověď slovy: „*Dobro konat, zlu se vyhýbat, být bdělého ducha - to je Buddhovo učení.*“ Náboženství, které za své jádro vyhláší duchovní výcvik, to je to, co je vedle vlastní Buddhovy osobnosti na buddhismu tak fascinující.

## Život Gautamy Buddha

Gautama Buddha žil přibližně od roku 560 do roku 480 před naším letopočtem. Na tom bychom se měli stále ještě shodnout, i když podle novějších úvah žil o sto let

později. Svým narozením jako syn místního vládce na severovýchodě Indie, na úpatí Himálají, nepatřil ke kněžské kastě brahmanů, nýbrž ke kastě kšatrijů, kteří se starali o řád světských věcí. Jeho osobní jméno bylo Siddháta, Gautama je čestné jméno podle jednoho legendárního védského předka. Buddha označuje jeho pozdější duchovní důstojnost, svou pozemskou pouť začal jako bódhisattva. Legenda o Buddhovi popisuje hlavní zastavení jeho života. Dochovala se v podrobné verzi, ve které se první z jejich dvanácti zastavení odehrává v nebi a popisuje rozhodnutí sestoupit na zem k poslednímu vtělení a ve verzi zkrácené, která se soustředí na čtyři nejdůležitější skutečnosti: narození, osvětlení, první zvěstování a smrt, to znamená konečný vstup do sféry, ze které už nenásleduje žádné další vtělení - do nirvány.

Po Buddhově narození přišel videc, který při pohledu na dítě začal plakat. Znepokojenému otci pak sdělil možnosti: chlapec se stane buď velkým vládcem, anebo se světa vzdá a stane se Buddhou - pak ale videc sám nebude již moci tuto největší duchovní událost zažít. Princ byl proto chráněn před všemi negativními vjemy. Neměl nalézt žádný důvod k tomu, aby uvolnil své pouto ke světu. Ale známé čtyři výlety zmařily otcovy záměry. Siddháta na nich zažil starce, nemocného člověka, mrtvolu a potulného asketu. Začal meditovat o prožitých setkáních s pomíjivostí a o možnosti pomíjivosti uniknout hledáním věčnosti a neproměnlivosti. Také on odešel „z domova do bezdomoví“, jak říká stará prúpověď. Život ho zavedl do dvou jogínských škol, ve kterých ale ve stupni duchovního vývoje, kterého jejich guruové dosáhli a ze kterého učili, nemohl rozpoznat svůj vlastní cíl. Později se přidal k pěti asketům žijícím v lese, kteří hledali osvobození za pomoci mučení namířeného proti základním tělesným potřebám. To připomínají vzácné Budhovy obrazy, ukazující na kost vyzáblého asketu. Tuto cestu nakonec zavrhl jako nedůstojnou a odešel do ústraní pod fíkovník se slibem, že neustoupí, dokud nedosáhne cíle. Osvětlení, které pozvedá bódhi-sattvu k buddhovi, se tak dostalo do centra buddhismu. Ve třech nočních hlídkách prohlédl neklidný osud bytostí v koloběhu znovuzrození, svou vlastní cestu minulými formami existence a čtyři svaté pravdy. Když jitřenka ustoupila dennímu světlu, bylo osvobození dokonáno: *„vykonáno je dílo, dokonána svátá proměna, nenavrátím se více do tohoto světa“*. Mářa, pokušitel, se ho snažil přesvědčit, že by měl svět hned opustit i zevně. Buddha to odmítl. Chtěl ponejprv nalezenou cestu k osvobození zvěstovat lidem a vzdělat v ní své žáky. Poslední společníci před osvětlením se měli stát jeho prvními žáky. V duchu je užřel v gazelí oboře Isipataně u Benáresu (Váránasí). Je to těch pět lesních asketů, kteří ho opustili, když se vzdal askeze. Jim vyložil „vznešenou a svátou“ cestu s jejími osmi stupni, která má vytvořit rovnováhu mezi prostým spočinutím v prožitku světa a prostou tělesnou askezí. Tímto prvním kázáním začal své veřejné působení, které zakončil v osmdesátém roce života. V posledních měsících putoval se svými žáky po nejdůležitějších místech svého působení, s posledním pohledem na krásu přírody se vědomě loučil. Když dosáhli místa, kde měl zemřít, vedl poslední posilující rozhovory se svými žáky, které končí výzvou: *„Všem formám je vlastní rozklad, usilujte bez přestání o své osvobození!“* Jeho tělo

bylo po smrti podle jeho podrobného popisu spáleno na hranici a popel se zbytky kostí sesypány do osmi uren a předány osmi knížecím mecenášům buddhistické praobce k slavnostnímu pohřbení.

## Obsah nauky

Buddhovi byly opakovaně pokládány metafyzické otázky, o které měli Indové od pradávných dob velký zájem a k nimž měli široké spektrum nejrůznějších přístupů. Je svět konečný nebo nekonečný, jedno i druhé, nebo dokonce ani jedno ani druhé? Buddha všechny podobné úvahy odmítá jako spekulace: „Tomu Vznešený neučil.“ Stále znovu tak následovala otázka: „A čemu tedy učil?“ a po ní stále stejná odpověď: „*Utrpení, vznik utrpení, překonání utrpení - cestu, která k tomu vede - tu Vznešený učil.*“ Jen to? Ano, jen to! V tom smyslu je jádro buddhismu něčím velmi koncentrovaným. Buddha ale naznačil, že věděl mnohem víc, než učil. Jeho cíl byl spirituálně terapeutický. Chtěl ve své době navodit jen to, co bylo ve smyslu tohoto cíle (ponejprv) nutné. Čtyři svaté pravdy v tom smyslu dokonce sledují staré lékařské schéma: průzkum příznaků - diagnóza - terapie - nasazení léků. Tato perspektiva jeho nauky orientovaná na spásný cíl osvobození od pomíjivosti mu připadala tak důležitá, že umírající Buddha dokonce nebral ohledy na smutek svých žáků nad ztrátou milovaného mistra a řekl: „*Nauka je vaším mistrem.*“

První pravda se týká utrpení. Stárí, nemoc a smrt jsou jen jeho zvláštní symptomy. Charakteristické je pro buddhismus jejich odvození od skutečnosti narození. S ještě třemi dalšími negativními osudy je první pravda vyzvednuta ze sedmidílné řady utrpení. V podstatě se utrpením poukazuje na pomíjivost, bezpodstatnost, na nepřítomnost smyslem obdařující věčnosti - na prázdnotu bytí. Druhá pravda sleduje původ utrpení. Za narozením, za žizní, za touhou po pomíjivých formách bytí je spatřována prapůvodní „nevědomost“, která stále znovu - dokud není vyhlazena - zažehuje onu touhu, která vede ke zrození a tím ke stárí, nemoci a smrti. Dvanáct dílů má tento řetězec příčin, o kterém jeho objevitel svému nejmilejšímu žákovi Ánandovi svěřil, že je mu obtížné porozumět. V tibetském buddhismu se těchto dvanáct dílů symbolicky znázorňuje pomocí obrazů seřazených na kolo.

Třetí pravda je logickým obrácením druhé. Nevědomost musí být vyhlazena; pak nemohou další články řetězce příčin následovat. To se pochopitelně nestane pouhým teoretickým povědomím o stavu věcí, je to výsledek dlouhodobého, řadu inkarnací trvajících cvičení.

Čtvrtá pravda poukazuje na cestu k tomuto cíli, osmidílnou stezku: pravý pohled či

názor, pravé myšlení, pravou řeč, pravé jednání, pravé žití, pravé snažení, pravou bdělost a pravé soustředění. Prvním krokem je tu míněna elementární buddhistická orientace. Z této orientace vychází celá řada etických zásad chování (pomysleme na analogii „myšlením, slovy i skutky“ v jiných náboženstvích) a vede dále ke cvičení bdělosti a meditace, tedy k vlastnímu jádru cesty. Proto je psáno: „*ve správném chování spočívá správná meditace, ve správné meditaci spočívá správné poznání, ve správném poznání spočívá vysvobození.*“ Etika je předpokladem pro bezpečný průběh další cesty. Vlastním lékem je ale meditace. Pravé poznání jako nadsmyslový zážitek, je svou povahou něčím zcela jiným, než je buddhistická orientace na začátku cesty. Osvobození od (nutných) znovuzrození je cílem poutí.

Protože buddhismus popírá neměnné já („átman“ hinduistů) a učí o ne-já („anátman“), objevuje se stále znovu otázka, jak je možné představit si identitu, která vytváří karmu a vzpomíná si na minulé formy bytí. Od nejstarších dob bylo vytvořeno velké množství nejrůznějších interpretací. Bylo též řečeno, že jen nadmyšlenková meditace může vést k cíli. Někdy se moderní buddhisté domnívají, že dvanáctidílný řetěz příčin je jen symbolem pro vzájemnou závislost všeho se vším a na všem, v tom smyslu neexistuje ani reálné individuální znovuzrození, ani jeho reálný konec - jde jen o získání nezávislosti na světě jako o psychologický cíl. V buddhistickém smyslu ale přeci jen musíme předpokládat, že určité vědomí rozpad pozemské osobnosti přežije, spolu se silami jeho intencí, a že přetrvá, i když nejako zcela neměnná monáda, až do vytvoření nové, jemu přiměřené, pozemské osobnosti.

## Vývoj buddhismu

Kázáním v Benáresu uvedl Gautama Buddha „kolo nauky do pohybu“. První otočení kola vedlo k založení theravádového buddhismu (cesty „starých“), který byl později nazýván hínajána (malý vůz) a je ještě dnes hlavním proudem na Ceylonu/Srí Laňce, v Barmě a v Thajsku. Opatrně je možno říct, že prapůvodní buddhismus našel v theravádě určitou ozvěnu. Svatým písmem tu je pálijský kánon, který byl sestaven v prvním století před naším letopočtem a má obsahovat původní tradici starších koncílů, a to i přesto, že již sto let po Buddhově smrti došlo ke schizmatu.

Zatímco ve starém buddhismu mohl spásy dosáhnout jen každý sám, přichází s mahájánou (velkým vozem), která se vyvinula na přelomu věků, zcela nový tón: ideál bódhisattvy, který se vzdal možnosti učinit poslední krok a svobodně se vzdává absolutní nirvány, aby tak mohl ve stále nových vtěleních sloužit v koloběhu zrození (sansára) všem bytostem. Zároveň došlo k posunu v určení vztahu mezi sansárou a nirvánou. Absolutní protiklady, které se vylučují, jsou relativizovány. Kde je sansára, je i nirvána, záleží na osvobozujícím úhlu pohledu. Prázdnota (šūňjatá) je zde viděna jako pozitivní hluboký prožitek v meditaci. Už hínajána přijala mnohost buddhů, kteří po sobě v průběhu věků následují. V učení mahájánového buddhismu se dostalo

lidsky-pozemskému Buddhovi složitěho nadsmyslového pozadí. Na jeho konstituci se podílí duchovní svět. Jeho základ tvoří dhjáni-bódhisattva, který je sám paprskem dhjáni-buddhy. Nakonec se hovoří i o pra-buddhovi, v Japonsku například o slunečním Buddhovi, ze kterého vše vyzařuje. V tom všem můžeme spatřovat specifickou analogii k nauce o hierarchiích, jak ji obsahovalo křesťanství před svým moderním odmytologizováním. Na druhé straně hovoří mahájána také o Buddhově přirozenosti, která v zárodku spočívá ve všech bytostech a která může být probuzena. Svátá písma mahájánového buddhismu jsou sepsána v sanskrtu. Obsah tohoto učení měl být od Buddhy ponejprv ve většině případů podržen v tajnosti a později jako vyšší buddhismus objeven těmi, kteří k tomu měli potřebné schopnosti. Budoucí Maitréja-Buddha tu též hraje významnou úlohu.

Mahájána se rozšířila po celé střední a východní Asii. Její zvláštní formou je zen-buddhismus, který dostal své jméno od meditace (sanskrtské dhjána = japonsky zen). Od Budhova žáka Mahákášjapy, který svému mistrovi rozuměl v bezeslovném duchovním styku, pokračuje linie zenových patriarchů přes Bódhidharmu do čínského a japonského středověku a odtud až do současnosti. Příprava prázdného vědomí skrze sezení a dýchání v koncentrované pozornosti, nalézání řešení intelektuálně neřešitelných hádanek pod přísnou kontrolou v náhlém osvícení a dosahování osvobození ve skutečném bytí - to jsou znaky tohoto radikálního směru, který se vzdal všech takzvaně dogmatických obsahů („setkáš-li se s Buddhou, zabij ho“).

Tak jako mahájána, které vznikla druhým otočením kola nauky v Indii, vznikla v Indii i tantrajána či vadžrajána otočením třetím, svého největšího a nejvýraznějšího rozvinutí ale dosáhla v tibetském a mongolském lamaismu. Tibetský buddhismus obsahuje hinájána a mahájána jako základ, stává se ale v tantrické oblasti přísným tajným učením s osobním vedením adeptů duchovními mistry - guru. Přítom jsou vizualizovány duchovní síly, které je třeba rozvinout, v imagi-nativních personifikacích, se kterými se žák ztotožňuje a dosahuje tak rychleji a účinněji možnosti zasáhnout do skrytého uspořádání své vlastní bytosti. Zde se též hovoří o nebezpečích, která hrozí, jestliže se adept vydá na tuto cestu bez gurua, na vlastní pěst. Důležitou součástí této cesty jsou i mantrické průpovědi, kterým je připisována magická moc.

## **Čtvrté otočení kola? Buddha včera a dnes**

Bylo to v roce 1909, kdy Rudolf Steiner, západní duchovní badatel a zakladatel antroposofie, podrobně hovořil o Buddhovi. Z toho, co tehdy řekl, bych rád vyzdvihl tři hlediska.

1) *„Protože Budha říkal pravdu, musel přijít Kristus.“* *Mystériem na Golgotě vstoupila do světového vývoje nová skutečnost. Ve světle této skutečnosti je možno říci i něco jiného, ale odhlédneme-li od ní, pak odpovídá Buddhovo učení skutečnosti. Duchovní bádání nalézá Mystérium na Golgotě jako nadná-boženskou duchovní skutečnost, skrze kterou dosahuje sestupný vývoj lidstva a země obratu ve směru*

*vývoje. Umožňuje postupný vývoj vzhůru. Toto pokračující Kristovo působení je určeno principiálně všem lidem. Křesťanské náboženství je jen jednou jeho specifickou exoterní formou.*

2) Osmidílná stezka je sice ve své historické formě jádrem buddhismu, má ale bez ohledu na to, oproštěna od své původní buddhistické výchozí intence, pro duchovní školení přítomnosti i budoucnosti všelidský význam. Proto má v knize Rudolfa Steinera *Jak dosáhneme poznání vyšších světů?*“ na náboženských obsazích nezávislé centrální postavení, které si zachová až do příchodu Maitréji-Budhy.

3) Podivně bude mnohým lidem znít výsledek Steinerových duchovních výzkumů o dalším vývoji Gautamy Buddha po jeho odchodu do nirvány. Má tato sféra ještě jiné aspekty, než jsou známy v buddhismu? Klasický buddhismus tomu musí ze svých pozic ponejprv odporovat, přestože sám prošel hlubokými proměnami a ideál bóddhisattvy dýchá překvapivou blízkostí Krista. Buddha žil podle Steinerova sdělení na přelomu věků v symbióze s duchovní aurou dítěte Ježíše, jež z nadsmyslového světa prozařoval silami, které si vydobyl a přijal přitom obnovné impulsy. V roce 1912 přidal Steiner k této linii sdělení, že Gautama Buddha proměnil jednu z kosmických sfér, kterou lidé procházejí na své dlouhé cestě zrání mezi jednotlivými vtěleními, tak dalece, že se zde lidé mohou sjednotit s pomáhající Buddhovou silou a díky tomu se pak na zemi osvobodit od kolektivní atmosféry a tak lépe rozvinout svou svobodnou individualitu. Steiner hovoří i o tom, že Buddha nyní září nad duchovním úsilím všech lidí, kteří se vydali na shora naznačenou moderní duchovní cestu. Tak se protkávají za kulisami vnějšího bytí, ke kterým ponejprv patří i exoterní náboženství, v duchovní sféře zlatá vlákna, ke kterým se mohou duchovně hledající pozvednout z nejrůznějších pozemských východisek. To stálo před duchovním pohledem Rudolfa Steinera, když - ne v nějakém synkretickém nebo subjektivně vybíravém, nýbrž v tomto hlubším smyslu - v roce 1911 v Miláně řekl:

*„Čím dále v budoucím vývoji lidstva postoupíme, tím více se budou sjednocovat všechna náboženství, tak jako se v našich srdcích spojí Buddha s Kristem.“*

To může být i naší nadějí.

*Z němčiny přeložil Tomáš Boněk.*